

HOSJÖ KYRKA

Hosjö kapell 3:1, Hosjö församling, Falu kommun, Dalarnas län

BESKRIVNING

Hosjö öster om Falun är gammal bergsmansbygd. Läget i norra utkanten av Vika socken var skälet till att ett eget kapell uppfördes på 1660-talet. Byggnaden ligger på en höjd, lite avskilt från övriga samhället.

Digitalfotografier
Rolf Hammarskiöld

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården är anlagd på krönet av en grusås. En stor utvidgning skedde på 1940-talet genom terrasseringar i den branta sluttningen österut. Mot infarten i väster finns en putsad, vitrappad kyrkogårdsmur. Runt övriga sidor omgärdar ett falurött spjälstaket. Huvudingången är i väster, mellan vitrappade tegelstolpar med tak av kopparplåt, stängd av spjälgrindar. Sammanbyggd med muren är ett tegelmurat bårhus, vitrappat och täckt av valmat spåntak.

Bland de äldre gravarna närmast kyrkan finns flera bevarade grusbäddar och stenramar. I de östliga terrassernas kvarter ligger gravar i raka rader med gräsbevuxna ytor och rygghäckar.

En kalkstenstrappa leder mellan den äldre kyrkogården och den terrasserade från 1940-talet. Digitalfotografier
Rolf Hammarskiöld

Kyrkobyggnaden omfattar ett rektangulärt långhus med vidbyggd sakristia i norr, samt västtorn. Sockeln består av sprängd granit i kallmur. Långhus och sakristia har timmerstomme och spåntäckta sadeltak, valmade över norra respektive östra gaveln. Tornet är stolprest, har en konisk bas och är spånklätt frånsett klockvåningen som är brädfodrad. Över klockvåningen är ett karnissvängt, koppartäckt tak, en brädfodrad lanternin med blindfönster och en konisk, kopparklädd spira. Kyrkans faluröda fasader består till stor del av kluvna näbbspån, uppsatta med smidd spik. På östra gaveln förekommer ramsågade spån och på sakristian klingsågade – uppsatta vid nyligen gjord reparation. Fönsteröppningarna är rundbågiga i långhuset och rektangulära i sakristian, försedda med blyinfattade, grönskimmerande rutor, smidda beslag och gångjärn. Porten i väster är klädd med svartmålad panel i fiskbensmönster.

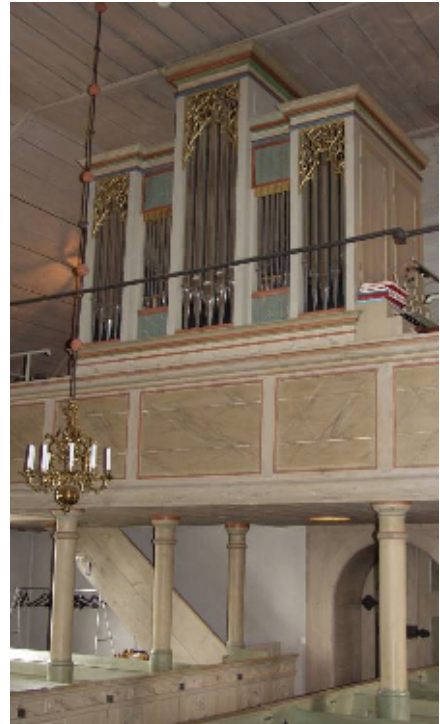
Kyrkans faluröda fasader har tidigare varit strukna med tjärblandad rödfärg. Sockeln av sten från bergtäkt lades vid en stor upprustning 1914-15.
Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Vapenhusets väggar och treledade innertak är klädda med breda, handhyvlade bräder. Panelen har varit vitlimmad men blev vid reovering 1956 avlutad och laserad med tempera. En rundbågig pardörr klädd med rutmönstrad panel leder in till *kyrkorummet*, som är täckt med ett valmat tak av breda, hyvlade bräder laserade med temperafärg. I mittgång och bänkkvarter ligger alkydlackat brädgolv och i koret ljusare, plastlackat brädgolv. Väggarna är klädda med glasfiberväv som målats med gråvit plastfärg. Bänkinredningen är sluten med spegelindelade fasader, marmorerade med laserande temperafärg i bruna och grå nyanser. Predikstolen på kyrkorummets norra sida är åttasidig, dekorerad med bildhuggeriarbeten, laserade i ljust blå, grå och tegelröda nyanser.

Digitalfoton
Rolf
Hammar skiöld

Altaruppsatsen består av en rund altarring, med benvit ram, grå fyllningar och förgyllda lister, altare av trä och ett förgyllt krucifix från 1759. En målningssvit av Jerk Werkmäster upptar väggen runt korets fönster. Den framställer bibelns förkunnelse i ett sommarfagert landskap där sjön Runn får symbolisera Gennesarets sjö, med sockenklädda Hosjöbor vid stranden.

Läktaren i väster bärs av sex marmorerade kolonner och har en spegelindeld, marmorerad barriär med utskjutande mittparti. Orgeln nybyggdes 1988, med marmorerad fasad och förgyllda sniderier i nyklassicistisk stil.

Över *sakristian* är ett plant paneltak, väggar klädda med juteväv med blå bottenfärg och röd/vit stänkmålning. Brädgolvet som omlades 1976 är ljusst plastlackat. Ett andaktsaltare är uppställt framför östra fönstret.

Sakristian – Digitalfoto
Rolf Hammar skiöld

Byggnadshistorik

Byggandet av ett kapell i Hosjö inleddes omkring 1660, finansierat med gåvomedel.¹ Från början var benämningen Sandviks kapell. Då kapellet invigdes 1663 omfattade det ett rektangulärt timrat långhus. Kyrkorummets väggar utgjordes av obehandlat stockvirke. I östra delen fanns ett smalt kor, norr om detta var sakristia avbalkad och i söder en lokal för fattigskolundervisning som senare blev förråd. Fönsteröppningarna som högs upp 1666 var små och rektangulära. Omkring år 1690 tillbyggdes västtornet, då krönt med en lökkupol.

Vid förnyelse 1770 utvidgades fönsteröppningarna till nuvarande rundbågig form, försågs med bågar av trä och blyinfattade, små rutor. Kyrkorummets väggar slätputsades och avfärgades i gulvit nyans.

¹ Ett medeltida kapell lär ha funnits i Hosjö.

Läktaren i väster byggdes 1852 och tre år senare installerades kyrkans första orgel. Tornets ursprungliga kupol ersattes 1868 med den högre, smäckrare spiran, från början klädd med hyvlade pärt, men dessa utbyttes 1890 mot plåt.

Vid stor förnyelse åren 1879-80 utökades koret till kyrkans hela bredd, genom borttagandet av den lilla avbalkade sakristian i norr och förrådet i söder. Nuvarande sakristia byggdes ut. Samtidigt utbyttes kyrkans fönsterbågar från 1770-talet mot nya som hade större rutor i spröjsar av trä. Kyrkorummet fick en öppen bänkinredning, vilken ådrades. I det förstörade koret byggdes en vitmålad altarring med förgyllda lister. Runt korets fönster målades en molnbeströdd himmel.

Kyrkans ursprungliga grund blev med tiden otillräcklig och sättningar uppstod, vilket föranledde 1914-15 års stora upprustning. En helt ny grund- och sockelmur av sprängd sten lades, ytterväggarna riktades och skadat timmer ersattes. Taket täcktes med nya spån, fasadernas spånbeklädnad lagades och ströks med en blandning av rödfärg och tjära. Vid samtidig inre förnyelse panelkläddes kyrkorummets väggar nedre 1½ m ("avsedd att skydda de kyrkobesökandes kläder från de vitmenade väggarna"). Panelen marmorades med oljefärg i grågrön nyans, liksom bänkinredningen som förut varit ådrad. Predikstolen fick en blågrön marmorering och svarta fält. Dessutom installerades en värmepanna i sakristians södra del, varifrån varmluft fördes in i kyrkorummet. Värmepannan fanns kvar till 1927, då den ersattes med direktverkande el.

Nästa inre förnyelse började församlingen planera på 1940-talet. I ett förslag upprättat av Byggnadsstyrelsens arkitekt Bernhard Schill föreslogs att tornspirans form skulle ändras och en stor del av 1880-talets och 1915 års inredning och färgsättningar skulle ersättas. De många ändringsförslagen kritiserades av Gerda Boëthius, Zornmuseet, i ett remissyttrande. Följden blev att ett nytt förslag upprättades 1950 av konstnären Jerk Werkmäster. Även hans program innebar utseendemässiga förändringar, fast mer historiskt än estetiskt motiverade.

Vid arbetena som genomfördes 1951-52 blev vapenhusets tak och väggar avslutade från gammal limfärg och laserade. Dörrar och foder målades i en påträffad, äldre blå färg. Kyrkorummets tak rengjordes från limfärg och laserades i brutet vitt. I fönstren sattes blyinfattade rutor, för att återskapa tidigare utseende (förlagan till rutorna hämtade från Aspeboda med flera kyrkor). Predikstolens marmorering från 1915 bortskrapades så att dess 1600-talsfärger kunde restaureras. Den förut vita altarringen ommålades i dagens mer gråbrutna nyanser och fick ny dekor. I korets fönster sattes patinerade glas. Den molnbeströdda skyn på omgivande vägg ersattes med Jerk Werkmästers målning med lokalt motivval. Slutna bänkinredning byggdes, med en bänkdörr från 1600-talet som förlaga. Bänkarna marmorades och stänkmålades.

En tekniskt motiverad modernisering inleddes 1973 med att valven isolerades, fortsatte 1975-76 då ett nytt brädgolv lades i koret och en armerande glasfiberväv klistrades över kyrkorummets putsade väggar. Målning skedde med gråvit plastfärg. En helt ny läktarorgel byggdes 1988, med ett utseende som ligger nära den föregående.

Senaste fasadrenoveringen skedde 1990. Hela tornspiran kläddes med ny koppar 2003.

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Hosjö har en av de timrade, spånklädda kyrkor, som är typiska för Bergslagen. Mest ursprungliga yttre drag är spånen och det valmade taket. Västtornet som tillbyggdes på 1690-talet torde från början ha anslutit nära i stilhänseende, men lanterninen och spiran från 1868 är avgjort modernare former. Detsamma kan sägas om fönsteröppningarna, utvidgade på 1770-talet - de blyinfattade fönstren tillverkades 1951-52 för att efterlikna 1770-talets. 1879-80 tillkom sakristian i norr. Ett omisskännligt sentida inslag är sockeln av stora, jämna granitblock med gjutjärnsventiler, lagd vid upprustning 1914-15.

Av kyrkorummets ursprungliga fasta inredning återstår den hyvlade takpanelen och predikstolen, vars äldsta färgsättning skrapades fram och restaurerades 1951-52. Altarringen består sedan koret utvidgats 1879-80. Mest präglas kyrkorummet dock av omgestaltningen 1951-52, genomförd efter konstnären Jerk Werkmästers program. Då byggdes de slutna bänkkvarteren, med två bevarade 1600-talsdörrar som förlaga, runt korets fönster gjordes en biblisk målning med lokal anknytning och inredningssnickerierna laserades med tempera.

Vid modernisering 1976 klistrades glasfiberväv över väggarnas putsade ytor och målning skedde med en vit plastfärg. Åtgärden som förmodligen vidtogs helt utan gestaltningsmässiga ambitioner har medfört att interiören mist en del av sin historiska atmosfär.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- De ålderdomliga näbbspånen, fästa med smidd spik på kyrkans ytterväggar, är av byggnadshistoriskt värde
- Fönstersnickerierna från 1952 tillverkades med 1770-talets fönster som förlaga.
- Kyrkorummets färgsättning och målningstekniker från 1952 anknyter till 1600-talet, samtidigt som de bär Jerk Werkmästers signum
- Orgeln är ett udda inslag, byggd så sent som 1988 med nyklassicistisk fasad.

(Kyrkogårdens gravstenar har nyligen dokumenterats, men ännu inte fått närmare kulturhistorisk värdering. Önskvärd är dessutom en beskrivning av kyrkogårdens generella drag)

Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Redaktionella uppgifter

Inventeringsperiod: april-maj, september 2006

Fältinventering: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Rolf Hammarskiöld, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Sammanställning: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Rapporten färdigställd: 2006-12-29

Källor och litteratur

Otryckta källor

Riksantikvarieämbetets antikvarisk-topografiska arkiv (ATA):

- Handlingar om omläggning av tak 1959, valvisolering 1973, yttre renovering 1990, inre målning 2001

Hosjö församlingsarkiv (HF)

- O I: 3, Installation av elektrisk belysning, räkningar och intyg 16/1 1919
- O I: 3, Angående elvärmeinstallation, förslag 18/11 1926 och kontrakt 1927-11-07
- O I: 7; Arbetsbeskrivning 1913 och kostnadsförslag 4/10 1913, avseende 1914-15 års upprustning
- O I: 13, Program av Bernhard Schill, daterat 1945-11-17 (ej antaget)
- O I: 13, Handlingar angående 1951-52 års förnyelse (program 1950-10-02, PM 1952-05-02)
- O II: 9, program 1939 inför kyrkogårdsutvidgning
- Fotografier från orgelbygget 1988

Litteratur

Ahlberg, Hakon och Björklund, Staffan: Dalarnas kyrkor i ord och bild - Förlag: Staffan Björklund 1996

Boëthius, Gerda: Hosjö kyrka/*Sveriges kyrkor, Dalarna, band 1, häfte 2/*

Inventarium över svenska orglar, 1990: 1, Västerås och Karlstads stift, redigerad av Tore Johansson – Förlag Svenska orglar, Tostared 1990

Marvick, Nils: Hosjö kyrka i ny gestalt/Julbok för Västerås stift 1952, s 43-48

Sjögren, Josef: Orgelverken i Västerås stift – En historisk översikt 1952, Nordiska museet/Stockholm 1952

Övriga tryckta källor

Hosjö kyrka genom tiderna, några erinringar ur ett anförande av komminister Åström vid kyrkans senaste restaurering/*Falu länsstidning 1926-10-18/*

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1663	Nybyggnad Fast inredning – predikstol	Kapellet togs i bruk, efter att ha byggts enbart med hjälp av gåvomedel. Långhuset timrades rektangulärt med västtorn – lägre än idag. Från början saknade kapellet fönster Kyrkorummets väggar utgjordes från början av obehandlat stockvirke. Den ursprungliga sakristian var avbalkad norr om koret Fattigskolinrättning var avbalkad söder om koret. Såvitt känt hade kapellet ingen föregångare på platsen. Ursprungligen benämndes det Sandviks Capell Predikstolen tillhör förmodligen kyrkorummets ursprungliga inredning		Ahlberg, s 130 Sveriges kyrkor, s 221-222, 232
1666	Ändring – ombyggnad, fönster	Kapellet försågs med fönsteröppningar De ursprungliga fönstren var små och rektangulära (framgår av spår på östra väggen, där spår efter två igensatta fönster bevarats)		Ahlberg, s 130
1690 (ca)	Nybyggnad – torn	Västtornet blev tillbyggt. Ursprungligen kröntes det av en rund kupol		Ahlberg, s 130
1770	Ändring – ombyggnad, fönster Vård/underhåll – interiör	Fönsteröppningarna utvidgades till nuvarande rundbågig form, försågs med träkarmar och blyinfattade, små rutor. På kyrkorummets väggar slogs en puts som avfärgades i gulvit nyans		Sveriges kyrkor, s 222
1852	Fast inredning – läktare	En läktare byggdes, avsedd för en orgel som ännu inte anskaffats Vid visitation konstaterades att altarringen var alldeles försliten.		VS: E IV b: 121, visitation den 8/5 1852
1854- 55	Fast inredning – orgel	Beslut om inköp av orgel fattades den 28/5 1854. Bygget inleddes senare samma år. Orgeln invigdes den 18/3 1855	Orgelbyggare Jonas Wängström	Sjögren, s 265
1868	Ändring – ombyggnad, torn	En högre, mer smäcker tornspira restes, istället för tidigare kupol		Hosjö kyrka genom tiderna
1879- 80	Rivning	Den lilla sakristian som var avbalkad på korets norra sida revs, liksom det lilla avbalkade förrådet på korets södra sida. Därmed förstörades koret. Större sakristia byggdes till norr om koret. Dess fasader utgjordes ursprungligen av bart, rödfärgat timmer. Dess inre väggar putsades och gråmålad. Högre tornspira uppfördes Nya fönster med större rutor i spröjsar av trä sattes in, istället för 1770-talets fönster med blyinfattat glas. Kyrkorummets väggar lagades Ny altarring byggdes, vitmålad med fyllningar, ramverk och förgyllda lister. Runt korets fönster målades moln mot blå himmel. Öppen bänkinredning byggdes, ursprungligen ådrad.		Marvick, s 44 Sveriges kyrkor, s 222, 224-225 VS: E V a; 36 ämbetsberättels e 1943-48
1890	Vård/underhåll – exteriör	Nytt yttertak av spån lades (istället för tidigare pärt) Tornets övre del täcktes med galvaniserad plåt Kyrkans yttre väggar tjärströks		VS: F III a; 39, visitation 10- 11/6-1899

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1908	Nybyggnad – orgel	Nytt orgelverk installerades, med bibehållande av den gamla fasaden	J Magnusson	VS: E V a; 36 ämbetsberättelse 1911-16 Sjögren, s 266
1911	Teknisk installation – värme	Luftburen centralvärme installerades. Värmekammare avdelades i sakristians södra del		Sveriges kyrkor
1914-15	Ändring – ombyggnad, exteriör	Stor upprustning: En ny grund- och sockelmur av tuktad sten lades Ytterväggarna riktades, skadat timmer ersattes Sakristians yttre väggar kläddes med spån för att denna byggnadsdel skulle ansluta bättre till kyrkan i övrigt. Taket täcktes med nya spån, vilka tjärades Fasadernas spånbeklädnad lagades och ströks med blandning av rödfärg och tjära Mellan torn och långhus insattes dubbeldörrar som marmorades i grågrön nyans inåt kyrkorummet och rödbruna utåt vapenhuset. Kyrkorummets väggar kläddes med en 1½ m hög, panel (”avsedd att skydda de kyrkobesökandes kläder från de vitmenade väggarna”) vilken marmorades med oljefärg i grågrön nyans. Putsen på väggfälten ovanför lagades och avfärgades Predikstolen fick en blågrön marmorering och svarta fält Den förut ådrade bänkinredningen marmorades i grågrönt.	C J Carlsson Byggmästare H Westlund Skoglund & Olsson, Gävle	HF: O I: 7, Beskrivning 1913 Kostnadsförslag 4/10 1913 Marvick, s 46 Sveriges kyrkor, s 222-226
1919	Teknisk installation - el	Elektrisk belysning installerades i kyrkan	Elektriker K G Gustafson	HF: O I: 3, Räkningar, Intyg 16/1 1919
1927	Teknisk installation - värme	Elektrisk värmeanläggning installerades. Låga flänsradiatorer sattes upp utmed väggarna. Elcentralen placerades där panncentralen varit förut. Framför västportalen uppsattes allttjämt befintlig lykta.	Fritz Parke	HF: O I: 3, Förslag 18/11 1926 Kontrakt 1927-11-07
1928	Ändring – ombyggnad, fönster	I östra gaveln sattes ett fönster med små blyinfattade rutor och målning i övre delen	Theodor Glasell	HF: O I: 10, Skiss 1927, tillstånd KBS 14/4 1928
1940	Ändring – kyrkogård	Kyrkogården utvidgades i slutningen öster om kyrkan. Omfattande terrassering krävdes. Stora gräsytor och grusade gångar. I de övre två slänterna anlades familjegravar och i den nedersta allmänt varv.	G Sundvall, Viking Göransson länsarkitekt	HF: O II; 9, program 1939
1941	Fast inredning – orgel	Orgeln om- och tillbyggdes, fick nytt spelbord	Firma Åkerman & Lund	VS: E V a; 36 ämbetsberättelse 1943-48
1945	Äldre kulturhistorisk inventering	Byggnadsstyrelsens arkitekt Bernhard Schill lade fram ett omfattande förslag till kyrkans förnyelse. Förslaget mötte omfattande kritik och förverkligades därför inte.	Arkitekt Bernhard Schill	HF: O I: 13, program 1945

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1951-52	Ändring – ombyggnad, interiör	<p>Stor förnyelse</p> <p>Vapenhusets tak och väggar lutades av och målades i samma färg som befintlig, bruten vit. Dess dörrar, foder och bänkar målades i en påträffad, äldre blå färg</p> <p>Kyrkorummets tak rengjordes från limfärg och laserades i brutet vitt</p> <p>Väggarna kalkades i en vitare nyans än förut</p> <p>Kyrkorummets golv bröts upp, för att sala på bottenbjälkarna, slå ihop och komplettera golvbräderna</p> <p>I fönstren sattes blyinfattade rutor, istället för tidigare stora glas (förlagan till rutorna hämtade från Aspeboda med flera kyrkor)</p> <p>Predikstolens äldre färgsättning återställdes efter undersökning av äldre skikt</p> <p>Altarringen ommålades och fick ny dekor</p> <p>Korets fönster försågs med patinerade glas</p> <p>En fondmålning ströks upp på korets vägg.</p> <p>Sluten bänkinredning byggdes, med bänkdörr från 1600-talet som förlaga</p> <p>Orgelläktaren utökades</p> <p>Sakristians tak tvättades och laserades. Dess fönsterluckor lutades av och oljades, plåtklädda utsidor rengjordes från oljefärg och oljades</p> <p>Värmekammarens järnkamin borttogs och utrymmet inreddes till tvättrum</p> <p>Ett mindre andaktsaltare placerades i sakristian</p> <p>Den elektriska värmeanläggningen förnyades</p>	<p>Jerk Werkmäster</p> <p>Åshammars byggnads - snickeri, Linghed</p> <p>Stenbacks glasmästeri</p>	<p>HF: O I: 13, program 2/10 1950</p> <p>PM 1952-05-02</p> <p>Marvick, s 44-48</p> <p>VS: E V a; 37 ämbetsberättelse 1949-55</p>
1959	Ändring – ombyggnad, exteriör	Kyrkans torn täcktes med koppar, istället för tidigare järnplåt		ATA: skrivelser
1962-63	Ändring – begravnings - plats	Ny kyrkogård anlades, söder om vägen utmed kyrktoftens södra sida.	Trädgårds - arkitekt R Stintzing	HF: O II 4: Förslag 1962
1973		Kyrkans valv isolerades på nytt. Den gamla sågspånsfyllningen borttogs och istället lades mineralull		ATA
1975-76	Ändring – ombyggnad, interiör	<p>Inre förnyelse:</p> <p>Över innerväggarnas puts sattes en glasfiberväv som målades med täckande vit plastfärg</p> <p>Nytt golv lades in i koret</p> <p>Vapenhuset isolerades</p> <p>Elsystemet förnyades och installerades en sprinkleranläggning</p>		Ahlberg, s 131
1983	Fast inredning – orgel	5-stämmig orgel installerades	Åkerman & Lund orgelbyggeri AB	Inventarium, s 34
1988	Fast inredning – orgel	Ny läktarorgel byggdes januari-mars 1988	(Johan Norgren, Rein Vallaste)	HF: Fotografier Inventarium, s 34
		Orgelskåpet tillverkades av furu, dekorerat med träsniderier. Till stilen liknar fasaden den tidigare, men med ett förhöjt mittparti och fler sniderier.	Åkerman & Lund	Sjögren, s 265
1990	Vård/underhåll - exteriör	<p>Fasaderna ströks med Falu rödfärg</p> <p>Spåntaket ströks med trätjära</p> <p>Besökstolett inreddes i vapenhuset</p>		Ahlberg, s 131 ATA

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
2001	Vård/underhåll – interiör	Bänkinredningens fasader bättrades/ommålades. Väggarnas målning bättrades		ATA: Brev dnr 312-240-2002
2003	Vård/underhåll – exteriör	Tornets hela plåttäckning blev omlagd på ny panel av råspåntat virke 115 x 21 mm Mellandelens luckor av spåntat virke med ribbor riktades, rötskador på norra sidan lagades. Alla lister spikades upp på nytt med smidd spik Stockar i mellandelens bas nytillverkades, med återanvändande av befintliga bindjärn. Spirans stomme kompletterades med en takstol mellan mellersta och snednocktakstolen Ny hänggränna från tornet ner till långhusets tak monterades Lampan ovanför kyrkans västra ingång fick ny överdel av koppar och rutorna av frostat glas kittades med linoljekitt (istället för tidigare silikon)	Mellanssvenska plåtkonsult AB Erikssons plåt & kopparslageri, Avesta	Dalarnas museum: Antikvarisk kontrollrapport 031017, dnr 127/01 FKS: Rapport från Mellanssvenska plåtkonsult 2003-09-24